

UTJECAJ OPĆE PEDAGOGIJE NA GLAZBENO OBRAZOVANJE U ZAGREBU U 19. STOLJEĆU NA PRIMJERU PJEVAČKE OBUKE U PUČKOJ ŠKOLI VJENCESLAVA NOVAKA*

MARIJA BENIĆ ZOVKO

*Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU
Opatička 18
10 000 ZAGREB*

UDK / UDC: 37:78.071.5(497.521.2)"18"

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/9e31lhjzkm>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno / Received: 15. 12. 2023.

Prihvaćeno / Accepted: 29. 1. 2024.

Nacrtak

Utjecaj opće pedagogije na glazbeno obrazovanje u Zagrebu u 19. stoljeću u ovom se radu istražio na *Pjevačkoj obuci u pučkoj školi* Vjenceslava Novaka, koja je objavljena 1892. kao metodički priručnik za nastavnike glazbe na pučkim školama i udžbenik za polaznike učiteljske škole. To je prvo djelo u kojem se teorijski elaborirala i praktično razradila metodika nastave Pjevanja u pučkoj školi, a autor se jasno pozvao na europske i hrvatske pedagoške autoritete. Među njima su Johann Heinrich Pestalozzi, Johann Friedrich Herbart, Jan Ámos Komenský, Stjepan Basariček, Milan Kobali i Ljudevit Modec. Protiveći se dotad uobičajenoj metodi memoriranja nakon ponavljanja za učiteljem, Novak je svoju metodu temeljio na analitičko-sintetičkom usvajanju nastavnoga gradiva u kojem se ono što je iskustveno naučeno

potom tijekom nastavnoga procesa raščlanjuje, analizira i sintetizira u apstraktne glazbene pojmove i zakonitosti. Velik značaj dao je osvještavanju estetičke dimenzije glazbe. Postavio je temelje moderne glazbene pedagogije.

Ključne riječi: metodika pjevanja; pučka škola; Vjenceslav Novak; glazbena pedagogija; Johann Heinrich Pestalozzi; Johann Friedrich Herbart; Jan Ámos Komenský; Stjepan Basariček; Milan Kobali; Ljudevit Modec

Keywords: singing teaching methodology; elementary school; Vjenceslav Novak; music pedagogy; Johann Heinrich Pestalozzi; Johann Friedrich Herbart; Jan Ámos Komenský; Stjepan Basariček; Milan Kobali; Ljudevit Modec

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2020-02-4277 »Institucionalizacija moderne građanske glazbene kulture u 19. stoljeću na području civilne Hrvatske i Vojne krajine«

Glazbeno obrazovanje u kontekstu općeobrazovnoga sustava

Glazbeno obrazovanje u 19. stoljeću u Zagrebu razvijalo se u okviru zakonskih akata, odgojnih ciljeva i obrazovnih načela modernog općeobrazovnoga sustava. On se tijekom dugoga 19. stoljeća intenzivno razvijao iz prosvjetiteljskih ideja, prema kojima su u središtu obrazovnoga djelovanja bili postizanje praktičnih znanja i odgojno usmjeravanje pojedinca da se ponaša u skladu s kreposnim zakonima građanskoga društva.¹ Temelj modernog obrazovnoga sustava u zemljama Habsburške Monarhije postavila je carica Marija Terezija svojom obrazovnom reformom započetom 1774, kojom je školstvo postalo političko pitanje, a briga o njemu dužnost vladara. Od tada pa do 60-ih godina 19. stoljeća izmijenilo se više zakonskih akata² kojima se obrazovni sadržaj usmjeravao na sve preciznije propisivano gradivo korisno u svakodnevnom životu pojedinaca te primjereno njihovu spolu i staležu, od učitelja su se tražile sve veće kompetencije, školstvo je ostalo pod snažnim utjecajem Crkve, a osobita važnost pridavala se vjerskom i moralnom odgoju.³ Vrhunac toga povijesnoga slijeda bio je *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Donijela ga je vlada bana Ivana Mažuranića u okviru svojega intenzivnoga, modernizaciji usmjerenoga reformskoga djelovanja. Njime je hrvatski određen kao nastavni jezik i osnovne su škole sekularizirane, a zadatak im je bio odgajati djecu u religijskom, moralnom, psihičkom i fizičkom pogledu i pružiti im znanja potrebna za građanski život. Uvela se besplatna petogodišnja opća obveza polaženja pučkih škola i za dječake i za djevojčice. Vlada je donosila nastavne planove i programe, odobravala udžbenike i rješavala sva pedagoško-didaktička i disciplinarna pitanja. Crkva je zadržala pravo nadzora nad nastavom vjeronauka, ali i nad duhom ostale nastave.⁴

Među nastavnim predmetima propisanim Mažuranićevim zakonom bilo je i Pjevanje, a zadaća mu je bila »budjenje i razvijanje glasbenoga duha. Promicanje oplemenjivanja srca i oživljavanje patriotskoga duha. A ukupno ima se mladež usposobiti, da pravilno i blagoglasno pjevati može najobičnije crkvene, narodne i laglje domorodne pjesme.«⁵ Te je općeobrazovne ciljeve i zadatke zanimljivo uspo-

¹ Ivana HORBEC – Maja MATASOVIĆ – Vlasta ŠVOGER: *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj: zakonodavni okvir*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017, 14.

² O tome vidi detaljnije u: *Ibid.*, 7-40.

³ Marija BENIĆ ZOVKO: Institucionalizacija glazbenoga obrazovanja u Zagrebu. Začeti glazbenoga obrazovnog sustava, u: Stanislav Tuksar – Vjera Katalinić – Petra Babić – Sara Ries (ur.): *Glazba, umjetnosti i politika: revolucije i restauracije u Europi i Hrvatskoj 1815.-1860.*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2021, 684.

⁴ Usp. Agneza SZABO: Razvoj osnovnog i srednjeg školstva od kraja XVIII. do početka XX. stoljeća, u: Mislav Ježić (ur.): *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*, sv. IV, Zagreb: HAZU – Školska knjiga, 2009, 224. Novi školski zakon donesen je 1888, za banovanja K. Khuen-Héderváryja, no nije donio značajnije promjene.

⁵ Tomislav KOŠTA: Nastava pjevanja u osnovnoj školi na području Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća, *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 65 (2016) 3, 462. O nastavi Pjevanja, ili,

rediti s onima koje je glazbena škola HGZ-a, najznačajnija glazbena ustanova takve vrste u Hrvatskoj, utemeljena 1829. i pod okriljem HGZ-a djelatna do 1920, postavljala u nekim od svojih statuta (koji su ujedno bili statuti HGZ-a). U Pravilima Društva (HGZ-a) iz 1827, dokumentu koji je prethodio njezinu utemeljenju, navedeno je kako su joj cilj i svrha da »unapriedi i obrazuje muzikalno osjećanje, [...] podigne i istanča ukus [...] [te] potiče na dobrotvornost u domovini moralnim oplemenjivanjem religioznog čuvstva«. ⁶ Statutom iz 1851. povjereno joj je da glazbenu umjetnost »po domovini u opće raširi i razvije i da se pobudi ljubav prema ovoj umjetnosti s osobitim obzirom na značaj jugoslavenske glazbe«. ⁷ Prema statutu iz 1891. djelovanje joj se temeljilo na ideji »da odgajajući u jednu ruku vješte glasbenike, a u drugu valjane diletante podigne u zemlji ljubav za tu liepu, srce oplemenjujuću umjetnost«, »da zemlju opskrbi valjanima glasbenici« te da domaćoj mladeži stvori »novo vrelo privrede u domovini i izvan nje«. ⁸ Iako je stručno glazbeno obrazovanje, s ciljem školovanja profesionalnih glazbenika, imalo drugačije obrazovne zadatke i znatno širi opseg nastavnoga gradiva od nastave Pjevanja u općeobrazovnom sustavu, imali su zajedničke odgojne tendencije. Može ih se podijeliti u dvije skupine – estetičku, koju ilustriraju sintagme poput oplemenjivanja srca, razvijanja glazbenoga duha i »muzikalnog osjećanja«, ljepote glazbe i razvijanja ukusa te društveno-političku, koju ocrtavaju dobrotvornost, moralno oplemenjivanje religioznih čuvstava, domoljublje i buđenje ljubavi prema jugoslavenskoj glazbi. Formulacije poput duha, ljepote, osjećanja i oplemenjivanja bile su u skladu s definicijama glazbe, redovito navođenima u udžbenicima, priručnicima, pjesmaricama i stručnim člancima u pedagoškoj periodici, koje su isticale romantičko-emotivističko shvaćanje glazbe kao umjetnosti koja izražava čuvstva i strasti, ⁹ prenosi »idealnost« (nasuprot realnosti) i doživljavanje ljepote, ¹⁰ pobuđuje osjećanje za lijepo, plemenito i uzvišeno ¹¹ i sl. Društveno-političke tendencije imale su za cilj odgojno obliko-

kako se tada nazivala, »obuci u pjevanju«, za razdoblje od 1874. do 1888. Antun Cuvaj naveo je sljedeće: »Obuka je postavljena na posve nov temelj. Narodna pjesma imala se posvemu udomiti u pučkoj školi, pa je u tu svrhu naš muzikolog F. S. Kuhač izdao u nakladi hrv. pedagog. književnoga zbora posebnu 'Pjevanku'. K ovoj je kao popratnica izašla: 'Pjevanka. Sto dječjih popjevaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom. Zagreb, 1885.« Antun CUVAJ: *Grada za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. VII., Od 31. svibnja 1875. do 31. listopada 1888, Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1911, 42.

⁶ Antun GOGLIA: *Hrvatski glazbeni zavod 1827. – 1927.*, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu, 1927, 49.

⁷ *Ibid.*, 16.

⁸ ***: *Izješće narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu koncem školske godine 1891./92.*, Zagreb: Knjigotiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1892, 7.

⁹ Ivan OERTL: *Obćenita teoretično-praktična priprava nauka glazbe*, Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta, 1880, 5.

¹⁰ Franjo Š. KUHAČ: *Rieč o našem zavodu, Izviešće Narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu koncem školske godine 1876.*, Zagreb: Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1876, 3.

¹¹ Janko SLOGAR: *Elementarna teorija glazbe i pjevanja za pripravnu školu Hrv. zemalj. glazbenog zavoda u Zagrebu i za niže razrede srednjih učilišta*, Zagreb: Zemaljska tiskara u Zagrebu, litografski odio, 1918, 1.

vati poslušnog i ispravnoga građanina – onoga čije su moralne vrijednosti utvrđene religijskim autoritetom. Domoljublje i nacionalna svijest ustrajno su se isticali od hrvatskoga narodnoga preporoda do kraja dugoga 19. stoljeća.¹²

Hrvatsko se školstvo najintenzivnije razvijalo od donošenja Mažuranićeva zakona, a zamahu pedagoškoga djelovanja u tome razdoblju znatno je pridonio Hrvatski pedagoško-književni zbor (HPKZ), strukovna udruga učitelja, pedagoga i prosvjetnih djelatnika, utemeljena 1871. u Zagrebu. Radeći na unaprjeđenju pedagoške struke, HPKZ je pokrenuo izdavanje stručne literature na hrvatskome jeziku (stručnih listova i udžbenika). U razdoblju od 1871. do 1917. u nakladničkoj cjelini Knjižnica za učitelje objavio je 54 sveska.¹³ Zasiurno nije slučajnost da se uvođenje hrvatskoga jezika kao nastavnoga, kao i intenzivirano objavljivanje pedagoške literature poklapalo s jednakim tendencijama u stručno-glazbenom obrazovanju. Naime, ravnateljstvo HGZ-a 1877. godine donijelo je odredbu prema kojoj se nastava treba održavati na hrvatskome jeziku,¹⁴ a kao temelj hrvatske terminologije prihvaćen je *Katekizam glazbe*¹⁵ Franje Kuhača. Ta će odredba biti ključan poticaj objavljivanju glazbenih udžbenika na hrvatskome jeziku počevši od *Obćenite teoretično-praktične pripravne nauke glasbe* Ivana Oertla, objavljene 1880, i standardizaciji stručne glazbene terminologije.

U takvome društvenom i obrazovnom kontekstu djelovao je Vjenceslav Novak (1859-1905), književnik kojemu je bogati opus osigurao »jedno od prvih mjesta među stvaraocima književnog realizma«¹⁶ i jedan od najutjecajnijih glazbenih pedagoga 19. stoljeća. Profesionalno glazbeno zvanje orguljaša te nastavnika pjevanja i teorije glazbe stekao je na praškom konzervatoriju. Od 1887. djelovao je kao učitelj glazbe na muškoj učiteljskoj školi (preparandiji) u Zagrebu, a od 1890.

¹² Ustrajnost u njegovanju nacionalne svijesti uočljiva je u instruktivnoj literaturi na hrvatskome jeziku koja se objavljivala od 1875. (prvog izdanja Kuhačeva *Katekizma glazbe*) pa sve do kraja dugoga 19. stoljeća. U stručnim glazbenim udžbenicima kao ilustracija glazbenih pojmova i nastavnih jedinica nadmoćno su prevladavali primjeri iz tradicijske glazbe, budnice i davorije te ulomci iz opusa hrvatskih skladatelja, osobito Lisinskog i Zajca. Jednako je i s pjesmaricama, kojima su se, uz navedeno, priključivale i crkvene pjesme, bilo tradicijske, bilo one skladane iz pera hrvatskih autora. Vidi npr.: ***: *Hrvatska pjesmarica za porabu učenicima i učenicama Narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda*, Zagreb: Tisak K. Albrechta, 1893. ili Vjenceslav NOVAK: *Priprava k nauci o glazbenoj harmoniji*, Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, 1889.

¹³ Među njima su Jan Ámos Komenský: *Didaktika*, 1871; *Velika didaktika*, 1900; Herbert Spencer: *Nauk ob uzgoju*, 1883; Jean-Jacques Rousseau: *Emil ili ob uzgoju*, 1887-1889; Johann Heinrich Pestalozzi: *Miroslav i Bogoljuba*, 1891; François Rabelais: *Misli o uzgoju*, 1894. Usp. Štefka BATINIĆ – Sonja GAČIĆ-NA ŠKALAMERA: *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849. – 2009.*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2009, 41.

¹⁴ A. GOGLIA: *Hrvatski glazbeni zavod 1827. – 1927.*, 51; Ladislav ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod, 1982, 97.

¹⁵ Riječ je o Kuhačevu prijevodu djela *Katechismus der Musik* Johanna Christiana Lobe (1797-1881), objavljenom 1875. Lobeov *Katechismus der Musik* prvi je put objavljen 1851, a do 1890, kada je objavljeno drugo izdanje Kuhačeva prijevoda, doživio je 26 izdanja.

¹⁶ Miroslav ŠICEL: *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga II. Realizam*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2005, 211.

do 1894. predavao je teoriju, glazbenu estetiku i povijest glazbe u školi HGZ-a.¹⁷ Istovremenim djelovanjem u stručno-glazbenom i općeobrazovnom sustavu međusobno ih je nadopunjavao i obogaćivao te je u obama sustavima ostavio trag od povijesnoga značaja. Kao član progresivnog učiteljskog udruženja HPKZ-a bio je upućen u suvremena nastojanja i pedagoška znanja učitelja. Svojim udžbenicima *Priprava k nauci o glazbenoj harmoniji* (1. izd. 1889, 2. izd. 1898) i *Nauka o glazbenoj harmoniji za učiteljske škole* (1. izd. 1890, 2. izd. 1898), koji su se primjenjivali i u preparandiji i u glazbenoj školi HGZ-a, nedvojbeno se pokazao kao jedan od najznačajnijih hrvatskih teoretičara u 19. stoljeću, a udžbenikom iz Povijesti glazbe, koji se za njegova života nije objavio,¹⁸ postavio je temelje poduke toga nastavnoga predmeta.

Pjevačka obuka u pučkoj školi Vjenceslava Novaka

Da se među nastavnicima glazbe isticao poznavanjem pedagoške literature i metodičko-didaktičkim vještinama danas svjedoče Novakovi udžbenici, a među njima osobito *Pjevačka obuka u pučkoj školi*,¹⁹ objavljena 1892. Među svim glazbenim instruktivnim djelima 19. stoljeća ona u najvećoj mjeri otkriva utjecaj opće pedagogije na glazbenu jer je autor eksplicitno naveo pedagoške autoritete na koje se oslanjao. Iz naslovnice saznajemo kako je »odpisom kr. zem. vlade, odjela za bogoštvlje i nastavu, br. 6207 od 1. lipnja 1892. preporučena [...] svim pučkim školama za nabavu, a pripuštena je na učiteljske škole kao učevna«. Bila je, dakle, metodički priručnik za nastavnike glazbe u pučkim školama i udžbenik za polaznike učiteljske škole, a odnosila se na metodiku nastave zbornoga pjevanja jer se ono prakticalo u pučkim školama.²⁰ Primjenjivala se od školske godine 1892/93. Prvi je primjer hrvatske priručničko-udžbeničke literature koja obrađuje vokalnu tehniku i metodiku nastave Pjevanja u pučkoj školi.²¹

¹⁷ Sanja MAJER-BOBETKO – Zdravko BLAŽEKOVIĆ – Gorana DOLINER: *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2009, 109; Sanja MAJER-BOBETKO: Glazbeni pisac Vjenceslav Novak, *Senjski zbornik*, 47 (2020), 39.

¹⁸ Udžbenik je objavila Sanja Majer-Bobetko 1994. Vidi: Sanja MAJER-BOBETKO: Povijest glazbe Vjenceslava Novaka, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 25 (1994) 40-41, 1-172.

¹⁹ Vjenceslav NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, Zagreb: Knjižara dioničke tiskare (Knjižara Jugoslavenske akademije), 1892.

²⁰ Temeljito razrađena metodička načela iznesena u *Pjevačkoj obuci u pučkoj školi* Novak je u sažetom obliku najavio dvije godine ranije u raspravi »Obuka u pjevanju u pučkoj školi«. Vidi: Vjenceslav NOVAK: Obuka u pjevanju u pučkoj školi, *Izvoještaj kr. učiteljske škole i vježbaonice u Zagrebu za školsku godinu 1889./90.*, Zagreb: Tiskarski zavod »Narodnih Novinah«, 3-14.

²¹ Prije Novaka metodikom pjevanja bavio se Fortunat Pintarić u rukopisnoj knjižici *Uputa u pjevanje za srednje škole* (1852), koju je priredio za potrebe svojega pedagoškoga rada u samostanima. Uz kratak teorijski osvrt o hrvatskom jeziku i *pievokama (solfeggio)* djelo sadrži metodički dio popraćen notnim primjerima. Usp. Marija RIMAN – Petar Antun KINDERIĆ: *Hrvatski skladatelj o. Fortunat Pintarić*, Rijeka: Tiskara Rijeka, 1998, 95.

Sadržaj je disponiran u dva dijela: »Obći dio« (sastavljen od 26 poglavlja) i »Posebna metodika« s detaljnom metodičkom razradom nastavnoga gradiva za 5 razreda pučke škole. Autoru je bio cilj teorijski i praktično artikulirati novu metodu nastave Pjevanja, temeljenu na načelima suvremene pedagogije, a na to ga je potaknuo kritički stav prema dotadašnjoj metodici koju je držao zaostalom i neusklađenom sa suvremenim ciljevima nastave.

Uporište kreiranju nove metode bili su argumenti o važnosti pjevanja u opće-obrazovnom sustavu. Novak ih je podijelio na estetičke, odgojne i zdravstvene. Estetičku dimenziju odgoja temeljio je na idealističkom poimanju umjetnosti kojom čovjek ostvaruje najdublje spoznaje ljepote. Glazbu je opisao sljedećim riječima »[...] pjesma je božji dar, kao što mu je neizrecivi dar ljubav: jedna i druga nerazdružive su dvije sestre, što prate čovjeka od koljevke do groba«, a odgoju je povjerio zadaću da sije »u ljudsku dušu sve, što je lijepo i dobro«, pa je nastava Pjevanja trebala razvijati ukus i poticati spoznaju lijepoga.²² Zato je Novak učitelju kao poseban zadatak povjerio »lijepo i istinito predavanje«, tj. izvođenje djela te je očekivao da prije obrade određene pjesme »shvati skladbu koju kani vježbati s učenicima, da upozna duh skladatelja i da znade razlikovati glavno od nuzgrednoga«, a da bi to ostvario, trebao je proučiti tekst pjesme, »upoznati u cijelosti prirodu i duh skladbe: glavnu joj zamisao, periodički sastav ili tematičku obradbu« i dinamičke oznake, potaknuti učenike da »shvate tekst, da ga umiju lijepo deklamovati te da [...] nastoje podati grlu onakav zvuk, koji je primjeren riječima i napjevu«.²³ Iako svjestan da se visoki izvedbeni zahtjevi nisu mogli realizirati u pučkim školama, očekivao je da će učitelji težiti ostvarenju estetičkoga – razumijevanju glazbenoga djela i interpretaciji temeljenoj na svjesnom i preciznom čitanju partiture – u razmjerima koje im dopuštaju okolnosti.²⁴ U skladu s tim, držao je da primjerena popijevka mora imati »skriveno zrno prave poezije ili da joj je sadržina prijatna zdravom ukusu« te da je primjerena dječjem uzrastu. Kritički se osvrnuo na stihove dječje poezije ocijenivši kako se obično svode na »dosadno moralisanje«, a da se iza ritma i rime kriju uglavnom banalni sadržaji. Kritizirao je i melodije jer u njima uglavnom nije nalazio pravilnu i skladnu formu, izražajnost i »sadržinu«. Tražio je da stihovi i glazba pjesme poteknu »iz duše pravoga umjetnika u času nadahnuća« te da budu u mogućnosti »jasno izreći ono lijepo«.²⁵

Među odgojnim dobrobitima pjevanja istaknuo je razvijanje discipline i reda, stvaranje osjećaja zajedništva i pripadnosti školskoj zajednici te, odabirom pri-

²² Vjenceslav NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 7-8.

²³ *Ibid.*, 36-37.

²⁴ Novak je isticao da moraju biti zadovoljena tri preduvjeta da bi pjevanje bilo lijepo: intonativna čistoća, točno pjevanje tonova »bez primjese drugih tonova« (npr. *glissando* kod melodijskih skokova) i »slobodno prolaženje glasa« kroz usnu i nosnu šupljinu, tj. pravilno korištenje vokalnog aparata. Vidi: *Ibid.*, 26-27.

²⁵ *Ibid.*, 38.

kladnih pjesama, buđenje i jačanje domoljubnih i religioznih osjećaja. Religijsku je dimenziju Novak usko povezivao s estetičkom. Držao je da se lijepo rađa »u duši Bogom nadahnuta čovjeka umjetnika i bude njegovom neodoljivom čežnjom, da ga ostvari i iznese pred druge ljude« te da je stručno glazbeno znanje posrednik između božanskog nadahnuća i ideje te glazbenoga djela.²⁶

Autor je isticao povoljan utjecaj pjevanja na zdravlje i razvoj dišnih organa, a radi očuvanja zdravlja držao je važnim da nastavnik poznaje anatomiju vokalnog aparata, pa ga je detaljno opisao. Dao je temeljite upute o pravilnom držanju tijela i usana, posvetio se problematici mutiranja, a kod uputa za pravilno disanje osim fiziološkim bavio se i glazbenim aspektom naglašavajući važnost poštivanja fraze i sadržaja teksta.²⁷

Prema Novakovoj viziji (pučkoškolski) učitelj je trebao poznavati notno pismo te osnove nauka o harmoniji i glazbenim oblicima, »čitati glasbene spise, da može po usvojenom znanju i iskustvu prosudjivati vrijednost jednostavnih glasbotvorina« te poznavati »glavna pravila o lijepom pjevanju«, tj. »osnove glazbene estetike«, a to su »čista intonacija, dinamički i ritmički ukrasi i jasna vokalizacija«.²⁸ Dužnost mu je bila i proučavati narodnu glazbu kraja u kojem je djelovao te upoznati djecu s njihovom kulturnom baštinom. Od učitelja se očekivalo da svira barem jedan instrument, a najprikladnijom je držao violinu (gusle) zbog uvjerenja da nalikuje dječjem glasu u opsegu i načinu artikulacije. Ako učitelj nije bio vješt na violini, Novak je preporučivao upotrebu glasovira ili harmonija.²⁹

Shvaćajući pjevanje kao govor udružen s glazbom, Novak ga je držao korisnim za razvoj »lijepog i mirnog govora« i ispravljanje govornih mana (onda kada nisu »utemeljene na bolesti«) poput »jecanja, mucanja, petanja, svištanja, švegljanja, šuštanja i nosnih glasova«, tj. nazalnosti.³⁰ Učitelj je pri pjevanju trebao inzistirati na pravilnom izgovoru i točnom naglašavanju slogova, pa je nastava Pjevanja imala svojevrstan logopedski učinak.

Osobito je važan dio teorijske elaboracije Novakove metodike cjelina *Historički razvitak obuke u pjevanju*, u kojoj je iznio pregled povijesti metodike pjevanja

²⁶ Vjenceslav NOVAK: Čemu se uči teorija glasbe?, *Izvoješće narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu koncem srpnja godine 1891.*, Zagreb: Knjigotiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1891, 4-5. O odnosu religijskog i estetičkoga kod Novaka vidi više u: Marija BENIĆ ZOVKO: Music Textbooks and Manuals in Zagreb in the Last Two Decades of the 19th Century Represented by Vjenceslav Novak's Work: a Contribution to the History of Music Pedagogy, *Croatian Journal of Education*, 22 (2020) 1, 172-173.

²⁷ Temi pjevanja i dječjega zdravlja, kao i mutaciji, iznoseći jednake stavove kao i u *Pjevačkoj obuci*, Novak je posvetio članke u časopisu *Gusle*. Vidi: Vjenceslav NOVAK: O pjevanju u pučkoj školi obzirom na dječije zdravlje, *Gusle*, 1 (1892) 1, 4-5.; Vjenceslav NOVAK: O mutaciji grla, *Gusle*, 1 (1892) 5, 33-35.

²⁸ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 10.

²⁹ *Ibid.*, 43.

³⁰ *Ibid.*, 25-26.

uključujući i onu 19. stoljeća u Europi i Hrvatskoj.³¹ Njome je, među ostalim, pokazao da je znanja iz povijesti glazbe držao dijelom učiteljskih kompetencija, ali i da poduka pjevanja ima svoj povijesni dignitet.

Kako je naveo u bilješci, tekst je napisao »po I. Helmu: *‘Die Entwicklung d. Gesangsunterrichtes’* u C. Kehr-a: *‘Gesch. d. Methodik d. deutsch. Volksschulunterrichtes’*. Gotha 1878.³² I. B. Widmann *Die Methode d. Schul.– u. Chorg-Unterr. in ihrer Gesch. Entw.* Lipsko 1878.«³³ Tekst je podijeljen na pet poglavlja: »Najstarije vijesti o glasbi. Grci i Rimljani«, »Kršćansko doba do reformacije (g. 1518.)«, »Od reformacije do Pestalozzija (1518-1810)«, »Od Pestalozzija do najnovije dobe« i »Najnovije doba«. Za razumijevanje pedagogije pjevanja u 19. stoljeću kao i za upoznavanje Novakovih pedagoških kompetencija i stavova osobito su dragocjena posljednja dva poglavlja.

U poglavlju »Od Pestalozzija do najnovije dobe« Novak je 19. stoljeće opisao kao razdoblje u kojem se teži »racionalnijoj poduci pjevanja«, tj. upoznavanju osnova tonskoga sustava i notacije, što je rezultiralo razvojem metodičke literature za nastavu pjevanja. Kao »prvu svestrano obradjenju uputu za obuku u pjevanju« istaknuo je *Gesangbildungslehre*,³⁴ koju su po Pestalozzijevim³⁵ pedagoškim načelima napisali M. T. Pfeiffer³⁶ i H. G. Nägeli.³⁷ Stajalište autorskoga dvojca da »nema

³¹ Sanja Majer-Bobetko utvrdila je da je to prvi hrvatski pregled povijesti metodike pjevanja s nekim aspektima povijesti vokalne glazbe uopće. Usp. S. MAJER-BOBETKO – Z. BLAŽEKOVIĆ – G. DOLINER: *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, 111.

³² Riječ je o djelu glasovitoga njemačkoga pedagoga Karla Kehra (1830-1885) *Povijest metodike njemačke pučkoškolske nastave*, koje je i danas relevantno. Usp. Viktor HANTZSCH: Kehr, Karl, *Deutsche Biographie*, <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd118777009.html#adbcontent>> (pristupljeno 1. 12. 2023).

³³ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 44.

³⁴ M. T. PFEIFFER – H. G. NÄGELI: *Gesangbildungslehre nach Pestalozzischen Grundsätzen pädagogisch begründet von M. T. Pfeiffer, methodisch bearbeitet von H. G. Nägeli*, Zürich: Nägeli, 1810.

³⁵ Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) bio je istaknuti švicarski pedagog, jedan od klasika pedagogijske znanosti. Svrhu odgoja vidio je »u humano, harmonično oblikovanoj osobnosti, koja se postiže razvijanjem svih čovjekovih snaga, duhovnih, moralno-vjerskih i tjelesno-djelatnih, odnosno ‘uma, srca i ruke’. Isticao je važnost obitelji, posebice majke, u procesu oblikovanja osobnosti.«. ***: Pestalozzi, Johann Heinrich, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47816>> (pristupljeno 28. 11. 2023).

³⁶ Michael Traugott Pfeiffer (1771-1849), učitelj glazbe, zajedno s H. G. Nägelijem bio je jedan od pionira švicarskoga zbornikova pokreta početkom 19. stoljeća. Slijedio je Pestalozzijeva načela te je u skladu s njima zamislio nastavu glazbe. Pfeifferov rad odobrio je sam Pestalozzi. Vidi: Bernarr RA-INBOW: Pfeiffer, (Johann) Michael Traugott, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, sv. 19, New York: Oxford University Press, 2001, 539.

³⁷ Hans Georg Nägeli (1773-1836) bio je švicarski glazbeni pisac i izdavač te skladatelj. 90-ih godina 18. stoljeća otvorio je privatnu glazbenu trgovinu i izdavačku tvrtku, a 1803. počeo je objavljivati *Repertoire des Clavecinistes*, koji je uključivao prva izdanja skladbi za instrumente s tipkama skladatelja kao što su M. Clementi, J. B. Cramer, L. v. Beethoven i dr. Osnovao je dva pjevačka društva u Zürichu. Pisao o teoriji i estetici glazbe (drži ga se Hanslickovim prethodnikom). Održavao je korespondenciju s mnogim učiteljima glazbe, a poseban su utjecaj na njega imala Pestalozzijeva pedagoška načela. Vidi: Luise MARRETTA-SCHÄR: Nägeli, Hans Georg, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, sv. 17, New York: Oxford University Press, 2001, 593.

znanosti ni umjetnosti, kojom bi mogli tako duboko doseći u djetinju dušu kao glasbom« te da se ni jednim »drugim predmetom ne može uzbuditi u djeci čuvstvo za društvenu zajednicu kao zajedničkim pjevanjem«³⁸ bilo je tijekom 19. stoljeća uvriježeno među (glazbenim) pedagozima,³⁹ a redovito je i u hrvatskim udžbenicima i priručnicima pisanima od 1875. Ono je bilo i glavni razlog zbog kojega je nastava Pjevanja nalazila mjesto u osnovnoškolskome kurikulumu. Novak je temeljito i ambiciozno razrađenu djelu Pfeiffera i Nägelija pripisao zasluge u poticanju ozbiljnijega promišljanja o »racionalnoj metodi« pjevačke obuke u pučkoj školi, no zamjerao im je odstupanje od Pestalozzijevih načela zbog stava da djeca ne trebaju polaziti od iskustva, nego da znanja usvajaju iz apstraktnih pojedinačnih elemenata koji im se na nastavi prezentiraju (ritam, tonske visine, dinamika, notni zapis). Nasuprot tome, zagovarao je pjevanje od najranije dobi u obiteljskom okruženju kako bi djeca iskustvom usvajala određeni repertoar i potom ga na nastavi raščlanjivala i analizirala.

Drugo djelo na koje se referirao bio je, kako je sam preveo, *Naputak k obuci u pjevanju*⁴⁰ B. C. L. Natorpa.⁴¹ Unatoč ocjeni da je u njemu formalna poduka odviše »apstraktna«, a zbog toga i nejasna, držao je da djelo slijedi Pestalozzijeva načela jer polazi od pjevanja po sluhu, tj. od onoga što djeca iskustveno poznaju. Time je Novak potvrdio pristajanje uz načelo poučavanja, koje je istaknuo u analizi Pfeifferova i Nägelijeva djela, prema kojemu na formalnoj nastavi učenici osvještavaju, tj. uče zakone i pravila o onome što su upoznali/iskusili u svojoj životnoj okolini, tj. stvarnosti.⁴²

³⁸ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 50.

³⁹ Primjerice, pruski filozof i ministar obrazovanja Wilhelm von Humboldt (1809-1810) tvrdio je da glazba utječe na razvoj karaktera, a njemački učitelj glazbe Joseph Mainzer (1801-1851) držao je da je pjevanje najučinkovitije i nužno sredstvo za razvijanje morala i ukusa. Engleski glazbeni pedagog William Edward Hickson (1803-1870) zastupao je stajalište da bi pjevanje moglo »promijeniti rutinu školovanja i učiniti djecu sretnijom i mudrijom«, a dobro odabrane pjesme trebale bi »utisnuti u njihove umove blagotvorne osjećaje i zapaliti ili ojačati pravedne i velikodušne emocije učinkovitije nego što se to može učiniti bilo kojim načinom uvjeravanja ili prijekora«. Vidi: Jane E. SOUTHCOTT: Early 19th Century Music Pedagogy – German and English Connections, *British Journal of Music Education*, 24 (2007) 3, 314-315; William Edward HICKSON: *The Singing Master, Containing Instructions for Teaching in Schools and Families*, London: Taylor & Walton, 1836, 3.

⁴⁰ B. C. L. NATORP: *Anleitung zur Unterweisung im Singen für Lehrer in Volksschulen*, Potsdam: Horwath, 1813.

⁴¹ Bernhard Christoph Ludwig Natorp (1774-1846) bio je njemački teolog i pedagog, jedan od reformatora školskoga sustava u njemačkim pokrajinama, a osobito velik doprinos dao je školskom i crkvenom pjevanju. Usp. ***: Natorp, Bernhard Christoph Ludwig, *Eitner Quellen-Lexikon*, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1959, 149-150.

⁴² Novak je ocijenio kako su u prvih trideset godina 19. stoljeća, unatoč stalnom porastu metodičkih knjiga, djela Pfeiffera/Nägelija i Natorpa ostala najutjecajnija.

Novakovi pedagoški uzori

Jedan od temeljnih kriterija procjene uspješnosti literature koju je Novak analizirao bilo je provođenje Pestalozzijevih načela, a to pokazuje koliko su ona obilježila Novakovu pedagogiju. Prema Pestalozziju osnova i cilj svakoga pedagoškoga nastojanja bio je ćudoredni odgoj u sklopu kojega je ćovjek trebao postati djelo prirode, društvene zajednice i samoga sebe. U didaktičke principe dodao je načela elementarizacije gradiva (rašćlanjvanje gradiva na sastavne dijelove kako bi bilo što razumljivije ućenicima) i individualizacije ućenika jer je zastupao stajalište da svaka poduka mora biti prilagoćena mogućnostima djetetova shvaćanja i podrećena životnoj okolini (narodu, domovini, staležu, obitelji i zvanju).⁴³ U pućkoj izobrazbi kakvu je, na Pestalozzijevim načelima, Novak zahtijevao glazba nije bila »socijalno vezana uz povlašćeni društveni sloj [...] nego se pojavljuje kao sredstvo obrazovanja koje treba biti dostupno svim društvenim slojevima, i to kao obrazovanje osjećajnosti.«⁴⁴ U tom nastojanju obojica su najvažnijim načelima nastave držali jasnoću, sistematićnost i postupnost. Ućenje je bilo jednostavno, prirodno i temeljeno na promatranju. Pri metodićkoj razradi nastavnoga gradiva Novak se dosljedno držao Pestalozzijeva načela, po kojem se novo usvajalo na temelju već poznatoga, tj. na temelju iskustva. Tako su se, primjerice, nove notne vrijednosti najprije uočavale u pjesmama koje su ućenici znali dobro pjevati, a tek su se potom tako analizirani i usvojeni pojmovi izvjećbavali u didaktićkim primjerima i primjenjivali u novim pjesmama.

U posljednjem poglavlju (»Najnovije doba«) *Historićkog razvitka obuke u pjevanju*, koje se odnosi na sedamdesete i osamdesete godine 19. stoljeća, Novak se eksplicitno referirao na pedagoška načela Johanna Friedricha Herbarta,⁴⁵ po ćijim je principima u »Posebnoj metodić« organizirao razradu svih nastavnih jedinica (razraćene su kao dijalog izmeću ućitelja i ućenika). Herbart je nastavu organizirao prema ćetirima stupnjevima. Prvi stupanj – jasnoća – podrazumijevao je konfrontaciju s novom percepcijom stvarnosti, drugi – asocijacija – odnosio se na uočavanje dodirnih toćaka starih i novih predodžbi, treći – sustav (posvješćivanje) – odnosio se na fazu u kojoj svijest prihvaća nove predodžbe u njihovu trenutaćnom stanju, a ćetvrti – metoda – bio je ućenikova primjena naućenog. Herbartova

⁴³ O tome vidi više u: Marko PRANJIĆ: *Didaktika. Povijest, osnove, profiliranje, postupak*, Zagreb: Golden marketing–Tehnića knjiga – Hrvatski studiji Sveućilišta u Zagrebu, 2005, 44–45.

⁴⁴ Suzana JAGIĆ: Jer kad žene budu žene prave... – Uloga i poloćaj žena u obrazovnoj politici Banske Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće, *Povijest u nastavi*, 6 (2008) 11, 77.

⁴⁵ Johann Friedrich Herbart (1776–1841) bio je njemaćki filozof, pedagog i psiholog. Primjenjujući psihološke postavke u pedagogiji, a pod utjecajem J. H. Pestalozzija, znatno je utjecao na njezin daljnji razvoj. Držao je da je najviša svrha odgoja krjepost, poklapanje volje s etićkim idejama u izgradnji moralne osobnosti. Najvažnije mu je pedagoško djelo *Opća pedagogija izvedena iz svrhe odgoja* (*Allgemeine Pädagogik, aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet*, 1806). Vidi: ***: Herbart, Johann Friedrich, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25084>> (pristupljeno 1. 12. 2023).

načela preuzeo je Stjepan Basariček, najutjecajniji hrvatski pedagog u razdoblju od 70-ih godina 19. stoljeća do kraja Austro-Ugarske Monarhije,⁴⁶ pa je taj metodički pristup bio dominantan u hrvatskoj pedagogiji toga vremena. Dijelio se na 5 stupnjeva, a Novak je svaki prilagodio glazbenim nastavnim sadržajima.⁴⁷ Prvi je bio *priprava* – ponavljanje elemenata koje su učenici usvojili u ranije naučenim pjesmama (npr. kvintakord ili ljestvica) kako bi se pripremili za obradu nove pjesme. Drugi – *razširivanje (syntheza)* – realizirao se usvajanjem svih dijelova, tj. različitih uočenih i izvježbanih elemenata nove pjesme te njihovim spajanjem u cjelinu. U trećem stupnju – *sdruživanje ili izporedba (asocijacija)* – učenici su ritam, melodiju, dinamiku i tempo naučene pjesme uspoređivali s dijelovima pjesama koje su naučili ranije. U četvrtom stupnju – *shvatanje (sistem)* – iz onoga što je uočeno u prethodnom stupnju izvodila su se glazbena pravila i zakoni, tj. gradivo se usustavljivalo. U petom stupnju – *primjena (metoda)* – učenici su novousvojeno gradivo primjenjivali pri obradi novih pjesama.⁴⁸ Posljednja dva stupnja Novak nije redovito primjenjivao u pučkoj školi, primjerice, u prvom i drugom razredu rabio je samo prva dva stupnja.

Uz Herbarta i Pestalozzija na Novakove su ideje, uz već spomenutoga Basaričeka, također utjecali i drugi hrvatski pedagozi, napose Milan Kobali svojim djelom *Zorna obuka*.⁴⁹ U njemu izložena metodika danas se tumači kao početak modernizacije rada u hrvatskim pučkim školama, a proizlazi iz Pestalozzijeve i Herbartove pedagogije⁵⁰. Knjiga se sastoji od dvaju dijelova – teorijskog i praktičnog. Teorijski su dio napisali tada najugledniji učitelji i pedagozi Stjepan Basariček i Ljudevit Modec.⁵¹ Po njihovim teorijskim postavkama Kobali je razradio praktični

⁴⁶ Stjepan Basariček (1848-1918) bio je profesor pedagogije pri Učiteljskoj školi u Zagrebu, autor pedagoških udžbenika i metodičkih priručnika, dugogodišnji urednik časopisa *Napredak* i nakladničke cjeline Knjižnica za učitelje Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, u kojoj su mu objavljeni pedagoški udžbenici. U njih spadaju: *Pedagogija I* ili *Uzgojoslovlje*, 1880; *Pedagogija IV* ili *Povijest pedagogije*, 1881; *Pedagogija II* ili *Obće obukoslovje* (didaktika), 1882; *Pedagogija III* ili *Posebno obukoslovje*, 1884. Udžbenici su mu imali teorijsku osnovu u djelima njemačkog pedagoga Johanna Friedricha Herbarta. Basaričeka se smatra osnivačem pedagoške teorije u Hrvatskoj. Usp. Mate ZANINOVIĆ: Basariček, Stjepan, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 1983, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1403>> (pristupljeno 2. 7. 2023). S Basaričekom idejama Novak se susreo već na početku svojega profesionalnog obrazovanja. Naime, prije studija glazbe u Pragu završio je Učiteljsku školu u Zagrebu, a ondje mu je pedagogiju predavao upravo Basariček.

⁴⁷ Novak je naveo kako se pritom služio djelom J. Helma »Theorie u. Praxis d. Volksschulunt. Bd. VIII. p. 192 – Takodjer: E. L. Meinhardt: Präparationen z. G.-Unterrichte d. V.-sch. nach Herbat'schen [!] Grundsätzen. Halle 1890«. V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 57.

⁴⁸ Usp. *Ibid.*, 57-58.

⁴⁹ Milan KOBALI: *Zorna obuka*, Zagreb: Naklada Hrv. pedagoškijsko-književnoga zbora, 1879.

⁵⁰ Milan Kobali (1840-1897) bio je učitelj i pedagoški pisac. Od 1875. djelovao je kao učitelj u vježbaonici Muške učiteljske škole u Zagrebu, a tada je započelo i njegovo intenzivnije prosvjetno-pedagoško i staleško djelovanje u učiteljskom pokretu. Bio je i tajnik Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora. Usp. Branko PLEŠE: KOBALI, Milan, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 2009, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9565>> (pristupljeno 30. 11. 2023).

⁵¹ Ljudevit Modec (1844-1897) bio je hrvatski učitelj i pedagog. Učiteljsku školu završio je u Pragu, a potom je djelovao kao mentor Više djevojačke škole u Zagrebu te kao ravnatelj učiteljskih škola u

(znatno opsežniji) dio, sastavljen prema sadržaju i rasporedu nastavnih jedinica u *Početnici*, dakle, prema službenom nastavnom planu za pučke škole. Knjiga je bila namijenjena polaznicima prvoga razreda preparandije u Zagrebu i »hospitirajućim pripravnicima«.

Prema Basaričeku *zamjetbe i zorovi* bili su temelj duševnoga života i cjelokupnoga razvoja djeteta. *Zor* je držao temeljem *naobrazbe čudi*, a definirao ga je kao »skup ili složaj svih zamjetaba, potičućih od vanjskoga nekoga predmeta«. ⁵² U njegovu nastanku dva su glavna faktora: *osjetnost* i duh, pri čemu je duh, dakako, odlučniji faktor u odrastanju. U skladu s tim zorovi nastaju zahvaljujući organu »koji privadja duši vanjske utiske« i duši »koja te utiske prihvaća, te u neku cjelost sastavlja«. ⁵³ Zorna naobrazba imala je zadatak buditi »čista i zdrava čuvstva«, a svrhu joj je Basariček vidio u tome da mnoštvo nejasnih i nepotpunih predodžbi s kojima su djeca došla u školu razjasni i da im razvije govorne vještine kako bi svoje misli znala pravilno i točno izraziti. Osim te temeljne svrhe, dodao joj je i onu da potiče religijsko-čudoredni i estetički razvoj. ⁵⁴

Pišući o povijesti zorne obuke, a tumačeći tako i izvorište njezine inačice u Hrvatskoj, Modec je naveo kako ju je utemeljio H. Pestalozzi, i to slijedeći načela J. Á. Komenskog. ⁵⁵ Naime, Komenský je držao da se svijet treba usvajati kroz prizmu zornosti te uz pomoć osjetila kao nezaobilaznih izvora znanja, tj. da se poimanje stvari koje okružuju dijete temelji na iskustvenom i osjetilnom, a ne na apstraktnom. Obrazovni mu je moto bio da umjesto apstraktnih pojmova učenicima treba nuditi stvari. Školu je shvaćao kao pozornicu vidljivoga svijeta, a školovanje kao doživljaj koji se stvara kroz igru. Takav antropocentrički stav, koji je podrazumijevao da se učenje i podučavanje moraju orijentirati prema ljudskoj prirodi i čovjeku omogućiti prirodni put obrazovanja, bio je temelj Komenskýjeva uvjerenja da je moguće i potrebno sve ljude poučiti svemu. ⁵⁶ Pestalozzi je didaktičkim principima Komenskog dodao ranije spomenuta načela elementarizacije gradiva i individualizacije učenika. Kao i Komenský držao je da je temelj obrazovanja u promatranju i opažanju te razlučivanju bitnoga od nebitnoga. Njihova su načela bila uporište metodike i didaktike u posljednjim desetljećima 19. stoljeća u

Zagrebu i Petrinji. Bio je jedan od osnivača Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora te njegov predsjednik. Uređivao je pedagoške časopise i listove te je pisao udžbenike, metodičke priručnike i stručne rasprave. Vidi: ***: Modec, Ljudevit, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41452>> (pristupljeno 30. 11. 2023).

⁵² Stjepan BASARIČEK: Pojam i postanak zora, u: Milan KOBALI: *Zorna obuka*, 11.

⁵³ *Ibid.*, 12.

⁵⁴ Stjepan BASARIČEK: Pojam i svrha zorne obuke, u: Milan KOBALI: *Zorna obuka*, 18.

⁵⁵ Jan Ámos Komenský (1592-1670), češki pedagog, utemeljio je novovjekovni školski sustav i modernu pedagošku znanost. Usp. ***: Komenský, Jan Ámos, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32559>> (pristupljeno 10. 12. 2023). Novak je istaknuo kako je Komenský zagovarao »da se već u materinskim školama goji glasba« i da djeca pučke škole znaju napamet crkvene pjesme svojega kraja kako bi mogla »u crkvi srce uznijeti Bogu«. Vidi: V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 48.

⁵⁶ M. PRANJIC: *Didaktika. Povijest, osnove, profiliranje, postupak*, 30-31, 33.

Zagrebu. Novak ih je izvrsno poznao i prema njima orijentirao vlastito pedagoško djelovanje. Učenje na temelju iskustva – zorna poduka – ostvarivalo se na dvama temeljnim metodičkim načelima: »od bližnjega k daljemu« i »od poznatoga k nepoznatomu« (ta je načela utemeljio već Komenský). Učenik je na temelju onoga što već poznaje spoznao novo. Modec je kratko spomenuo i ulogu pjevanja u zornoj obuci te je naveo: »Kad učitelj nauči djecu o predmetu, što no su ga upravo zriela i liepu koju pjesmicu, to će joj se zor o tom predmetu, ne samo bolje upiljiti u duh, nego će ju to razveseliti i tim obuka omiljeti.«⁵⁷ Novak je otišao korak dalje i na načelima koja su Basariček, Modec i Kobali predlagali za druge nastavne predmete izgradio je metodičko-didaktički koncept nastave pjevanja.

Značajke Novakove pedagogije

Da bi učenik razvio ukus i sposobnost samostalnoga prosuđivanja o ljepoti glazbe, po Novakovu je mišljenju morao poznavati tonski sustav. To znači da mu je trebalo osvijestiti visinu, trajanje i intenzitet tonova vizualnim prikazom, tj. notnim zapisom. Pritom se proces učenja transformirao iz pasivnoga čina spontanoga pamćenja nakon višekratnih ponavljanja za učiteljem, na čemu se temeljila dotad uvriježena metodika nastave Pjevanja, u aktivan čin tumačenja onoga što se notnim znakovima vizualno predočilo. Cilj Novakove metodike nije bio naučiti učenike pjevati po notama, nego različitim osjetilnim podražajima potaknuti stvaranje (vizualnih i auditivnih) predodžaba, a na temelju njih analizirati i razumjeti zadane glazbene sadržaje. Pritom je pažljivo odmjerio opseg nastavnoga gradiva. Predložio je usvajanje samo C-dura (sa solmizacijom), a notno pismo uveo je u vrlo selektiranoj i prilagođenoj verziji: koristio je crtovlje bez ključa (u prvim četirima razredima) za predočavanje razlika u tonskim visinama, smjera kretanja melodije i trajanja notnih vrijednosti, a crte crtovlja uvodio je postupno (počevši od dviju) u skladu s opsegom obrađenih tonova. Nastavno je gradivo podijelio na manje cjeline i postupno ih logički povezivao u veće slijedeći time Pestalozzijev princip elementarizacije. Načelu individualizacije posvetio je poglavlje naslovljeno »Moraju li pjevati sva djeca«.⁵⁸ Tamo je zagovarao prilagođavanje nastavnoga procesa djetetovim mogućnostima i okolnostima odrastanja. Pisao je kako »ne smiju osnovne škole dijeliti učenike po prirodjenom im daru« i da se nastavnik mora truditi razviti sluh i glas kod djeteta, pogotovo ako dijete u svojem obiteljskom okružju nije imalo priliku za to. Ako bi se nakon ustrajnoga pjevanja učitelj uvjerio da dijete ne može postići napredak, predlagao bi da samo sluša izvedbe i barem tako razvija glazbeni ukus.⁵⁹ Zalaganje za dostupnost (glazbenog) obrazovanja svoj

⁵⁷ Ljudevit MODEC: Metodika zorne obuke, u: Milan KOBALI: *Zorna obuka*, 40.

⁵⁸ Članak na tu temu Novak je zasebno objavio u *Guslama*. Vidi: Vjenceslav NOVAK: Moraju li sva djeca pjevati u pučkoj školi?, *Gusle*, 1 (1892) 5, 36-37.

⁵⁹ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 41.

djeci bez obzira na društveni status, obiteljsko porijeklo i darovitost proizlazilo je iz filantropističke pedagogije kojoj su pripadale Pestalozzijeve, a time i Novakove ideje. Njezina je značajka filantropsko (a ujedno i prosvjetiteljsko) uvjerenje da je u svakom čovjeku potrebno potaknuti razvoj vlastite sposobnosti u skladu s prirodom i na taj mu način omogućiti da postigne sreću u životu.⁶⁰

Osim individualizacije i elementarizacije u *Pjevačkoj obuci* ističe se još nekoliko metodičkih pojmova koje je Novak često rabio, pa bi ih se moglo shvatiti kao dio njegova pedagoško-metodičkoga rječnika, ali i rječnika toga doba. Pod pojmom mehaničke metode podrazumijevao je memoriranje pjesama na temelju ponavljanja za učiteljem, bez razumijevanja glazbenih sastavnica i samostalnog usvajanja i analiziranja nastavnoga materijala. Držao je tu metodu zastarjelom, a suprotstavljao joj je onu koja potiče analizu, razumijevanje i estetički doživljaj.⁶¹ Pod pojmom formalne obuke Novak je u duhu Pestalozzijevih načela podrazumijevao učenje zakona i pravila, tj. razumijevanje i osvještavanje onoga što je dio učenikove životne okoline, njegova iskustva, a u slučaju Pjevanja to se odnosilo na usvajanje stručnih pojmova i vještina poput »kajdopisa«, naziva tonova, dinamike i sl. Formalnu je obuku samu po sebi smatrao odviše apstraktnom ako nije bila povezana s izvođenjem duhovnih i svjetovnih pjesama, a time i besmislenom jer je zadaća nastave bila potaknuti estetički doživljaj. Učenje genetičkim putem nadovezuje se na prethodna dva pojma. Riječ je o analitičko-sintetičkom usvajanju nastavnoga gradiva po uzoru na učenje jezika: spontano usvajanje jezika ponavljanjem i oponašanjem prethodi raščlambi, analizi i konačno usvajanju (sintezi) jezičnih zakonitosti u obrazovnom procesu (npr. gramatike). Isto se primjenjivalo kod pjevanja, pri čemu su se iz konkretnih primjera (naučenih pjesama) apstrahirali glazbeni pojmovi ili su se, drugim riječima, neposredni sadržaji dani osjetilima pojmovno oblikovali. Tako je nastavni proces reducirao mnogostrukost glazbenoga sadržaja pretvarajući ga iz predodžbe u pojam, iz primjera u pravilo te iz iskustvenog u apstraktno.⁶² Za Novaka je takav način učenja bio »prirodan« i »psihološki opravdan«, ali samo onda kada je gradivo bilo primjereno mogućnostima i uzrastu učenika.⁶³

Usvajanje najosnovnijih glazbenih sastavnica omogućavalo je dublje zalaženje u glazbenu strukturu pjesme, a time i njezino razumijevanje te »lijepo i istinito

⁶⁰ Filantropizam se kao oblik prosvjetiteljstva pojavio u Njemačkoj oko sredine 18. stoljeća pod utjecajem J. J. Rousseaua. Usp. ***: filantropija, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19515>> (pristupljeno 1. 12. 2023).

⁶¹ Novak je pisao: »Glasovi, udruženi po stanovitim zakonima u logičnu cjelinu, mogu nas dirati s posebnom ugodnošću, te toj cjelini (skladbi) velimo da je 'lijepa' ili da je 'umjetnina'; tu lijepost, što ju skladatelj osjeća u duši, prikazuje on glasovima, a ljudi ju shvaćaju i osjećaju prema prirodjenom daru za shvaćanje i prema svom uzgoju.« V. NOVAK, *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 36.

⁶² To je načelo Novak preuzeo od njemačkog učitelja glazbe J. G. F. Pflügera (1818-1869) iz njegova djela *Anleitung zum Gesangunterricht in Schulen nach den Grundsätzen der analysisch-sintheische Methode* (Leipzig, 1853.), no držao je da Pflüger nije uspio u svojem naumu jer je pred učenike stavio prezahtjevno gradivo.

⁶³ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 54.

predavanje«. Konačna svrha Novakovih metodičkih postupaka nije bilo stjecanje stručno-glazbenih znanja i vještina, nego postizanje onoga što se u lijepom i istinitom ostvarivalo, a to je estetičko. Osvješćavanjem i racionalizacijom iskustva i osjetilnosti kao bazičnim razinama intelektualnog i duhovnoga procesa spoznaje Novak je estetičku spoznaju pridružio dotad gotovo jedinog uložicu koju je nastava pjevanja imala u hrvatskim pučkim školama, a to je posredništvo u procesu spoznaje onoga što nije sama glazba (poput koreliranja stihova pjesama sa sadržajima u drugim nastavnim predmetima) i u odgajanju čudorednih i domoljubnih dječaka i djevojčica (što se također uglavnom temeljilo na poruci stihova).

Kako je na više mjesta u *Pjevačkoj obuci* istaknuo, u odgojnom i u estetičkom smislu idealnim nastavnim materijalom Novak je držao narodne⁶⁴ pjesme.⁶⁵ S romantičko-herderovskim oduševljenjem u »narodnim umotvorinama« nalazio je estetički ideal – »izbrušeni kamen čiste umjetničke duše, koja je stvorena, a ne školom odgojena, da shvaća i stvara što je lijepo«. ⁶⁶ Doživljavao ih je kao autentičan umjetnički izričaj naroda koji navire iz spontanog nadahnuća i nije plod odgoja i društva, nego izravnoga Božjega stvaranja, pa njihov imanentni estetički sadržaj lako dopire do djetetovih osjećaja i vodi do spoznaja. Držao je i da će djeca »lakše shvaćati narodne umotvorine« i »uhvatit će u uho i upiti u dušu od prvoga početka svoj glazbeni domaći govor, pa kasnije lakše odoljeti tuđinskim utjecajima i misliti u svom eventualnom stvaranju hrvatski«. ⁶⁷ Idealizacijom narodne pjesme kao izraza iskonske, autentične i neporecive ljepote obrazovanje je s jedne strane prenosilo tradiciju kao (romantički) izraz nacionalne stvarnosti te je odašiljalo političku poruku u fino stiliziranom, estetiziranom obličju, a učenik se formirao kao djelo društvene zajednice. S druge strane, jamčilo je estetički sadržaj i proces estetičke spoznaje, što je istovremeno bio put prema odgajanju osjećajnosti, kao i prema samospoznaji, tj. shvaćanju sebe kao ploda vlastitoga poimanja i doživljaja. Dok se cilj nastave usmjeren buđenju nacionalne svijesti ostvarivao uglavnom memoriranjem pjesama, dakle vrlo jednostavnim metodičkim postupkom u kojem je sadržaj stihova bio težište, a glazba mu je tek podcrtavala emotivni naboj, nalaženje estetičkoga podrazumijevalo je razumijevanje glazbenoga djela, tj. analizu

⁶⁴ Pod pojmom narodne pjesme Novak je primarno mislio na tradicijsku pjesmu, a njihovo utjelovljenje za Novaka kao i za njegove suvremenike bile su *Južno-slovenske narodne popevke* (1-4, 1878-1881) Franje Kuhača.

⁶⁵ U osvrtnu na nastavu glazbe u hrvatskom pučkom školstvu Novak je »najznamenitijom« školskom pjesmaricom ocijenio Kuhačevu zbirku *Pjevanka. Sto dječjih popevaka za jedno grlo za pučke škole i zabavišta*, objavljenu 1885, »jer su popevke izim posljednjih pet same čiste glasbotvorine našega naroda«. V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 60. Valja dodati kako je Novak hvalio Kuhačevu zbirku unatoč činjenici da je u njezinu predgovoru autor oštro kritizirao učenje notnoga pisma u pučkoj školi jer ga je držao nepotrebnim opterećenjem već opsežnoga kurikula i bez svrhe u svakodnevnom životu puka. Vidi: Franjo Š. KUHAČ: *Pjevanka. Sto dječjih popevaka za jedno grlo*, Zagreb: Naklada Hrv. Pedagog.-knjiž. Sбора, 1885, X.

⁶⁶ V. NOVAK: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, 60.

⁶⁷ *Ibid.*, 62.

barem dijela njegovih sastavnica, za što je bila potrebna bitno razrađena metoda, poput one u *Pjevačkoj obuci*.

U cjelini govoreći, Novakova je metoda nastavi postavila zadatak da smišljenom organizacijom i zadanom inscenacijom misaonu razinu svakidašnjega života podigne na višu razinu spoznaje i konceptualizacije i tako obrazovanje oblikuje u produbljenu i osviještenu verziju svakodnevnoga života, a ona se u slučaju glazbe odnosila na osvještavanje njezine estetičke dimenzije.⁶⁸ Iako se ta dimenzija u pučkome školstvu isticala i prije Novaka, on je prvi autor koji njezin doživljaj nije prepustio idealističkom uvjerenju u moć neposrednoga djelovanja glazbe na čovjeka (bez potrebe za posredničkim intervencijama obrazovanja), nego je put do njezina poimanja metodički kreirao. Unatoč naprednim idejama, metodici mu se može zamjeriti pretjerana uniformiranost, u kojoj strogo definirani metodički postupak ne ostavlja prostor kreativnosti i slobodi djelovanja učitelja, nego obvezuje na strogo pridržavanje stupnjeva u organizaciji nastave, pri čemu je nastavni proces jednoličan i šabloniziran. Ipak, valja biti svjestan da je Novak djelovao u vrijeme kada su u Hrvatskoj stručna znanja kao temeljni kriterij nastavnikove kompetencije polako ustupala dio svojega prostora pedagoškim kompetencijama, pa se postupno budila svijest o tome da je ono što se poučava jednako važno kao i način na koji se poučava.⁶⁹ U tom kontekstu još uvijek početnoga konstituiranja metodike i pedagogije nije bilo dovoljno stečenoga iskustva na temelju kojega bi se otvorio dovoljno širok diskurzivni prostor i kreirao kritički stav.

Zaključak

Pjevačka obuka u pučkoj školi važno je svjedočanstvo o razvoju glazbene pedagogije u Hrvatskoj. Pokazuje ukorijenjenost pedagoške misli u zakonodavni okvir, obrazovne norme i društveno-politički kontekst, kao i snagu autora da unutar zadanih granica nađe vlastita rješenja vođena estetičkim i pedagoškim načelima. U tom se procesu kreirala hrvatska glazbena pedagogija, a Novakovo djelo dokazuje da je imala nedvojbeno uporište u općoj pedagogiji te da su nastavnici glazbe poznavali suvremena pedagoška načela kako dominantnih europskih, tako i hrvatskih autoriteta. Novakova glazbena metoda relevantna je i utemeljena jer je temeljito, kompetentno i argumentirano teorijski elaborirana, a potom dosljedno i

⁶⁸ Takva Novakova nastojanja u skladu su s činjenicom da je bio prvi hrvatski autor koji je pisao o estetici glazbe te njezin prvi nastavnik. Vidi: Sanja MAJER-BOBETKO: *Estetika glazbe u Hrvatskoj u 19. stoljeću*, Zagreb: JAZU, 1979, 32.

⁶⁹ Godina 1895, kada je dr. Đuro Arnold (1853-1941), prvi profesor pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, održao prvo predavanje iz pedagogije, drži se začetkom sustavnog i cjelovitog izlaganja pedagogije kao autonomne discipline i znanosti (odvojene od filozofije). Vidi: Emerik MUNJIZA: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Filozofski fakultet u Osijeku – Hrvatski pedagoško-književni zbor, ogranak Slavonski Brod, 2009, 171.

jasno praktično primijenjena. Metodičke i stručno-glazbene kompetencije autor je obogatio poznavanjem povijesti poučavanja pjevanja te upućenošću u zdravstveno-medicinska znanja. Jasno pozivanje na referentnu literaturu, kojoj je pristupio s kritičkim stavom, osobito kada je riječ o opsegu i zahtjevnosti gradiva, daje uvjerljivost Novakovim postavkama.

Budući da je djelovao kao nastavnik glazbe na preparandiji i u glazbenoj školi HGZ-a i da je bio autor više udžbenika koji su se intenzivno koristili, a uz to i izuzetno kompetentan i u stručno-glazbenom i u pedagoškom smislu, s pravom možemo reći da je Novakov utjecaj na razvoj hrvatske glazbene pedagogije bio izniman. Njegova je metodika uvelike mogla pridonijeti i nastavi teorijskih glazbenih disciplina kojima se intenzivno bavio kao pisac i nastavnik. Primijenivši najsuvremenija pedagoška načela i znanja, nastavi glazbe u pučkom obrazovanju dao je novo značenje i sa sadržaja stihova pjesama skrenuo pažnju na estetičku dimenziju glazbe. Postavio je temelje moderne metodike nastave glazbe (Pjevanja) u pučkim školama, pa ga s pravom možemo smatrati utemeljiteljem moderne glazbene pedagogije.

LITERATURA:

- ***: filantropija, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19515>> (pristupljeno 1. 12. 2023).
- ***: Herbart, Johann Friedrich, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25084>> (pristupljeno 1. 12. 2023).
- ***: *Izvoješće narodnoga zemaljskoga glashbenoga zavoda u Zagrebu koncem školske godine 1891./92.*, Zagreb: Knjigotiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1892.
- ***: Komenský, Jan Ámos, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32559>> (pristupljeno 10. 12. 2023).
- ***: Modec, Ljudevit, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41452>> (pristupljeno 30. 11. 2023).
- ***: Natorp, Bernhard Christoph Ludwig, *Eitner Quellen-Lexikon*, Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1959, 149-150.
- ***: Pestalozzi, Johann Heinrich, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47816>> (pristupljeno 28. 11. 2023).
- BASARIČEK, Stjepan: Pojam i postanak zora, u: KOBALI, Milan: *Zorna obuka*, Zagreb: Naklada Hrv. pedagoško-književnoga zbora, 1879, 9-15.
- BASARIČEK, Stjepan: Pojam i svrha zorne obuke, u: KOBALI, Milan: *Zorna obuka*, Zagreb: Naklada Hrv. pedagoško-književnoga zbora, 1879, 16-18.
- BATINIĆ, Štefka – GACINA ŠKALAMERA, Sonja: *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849. – 2009.*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2009.
- BENIĆ ZOVKO, Marija: Institucionalizacija glazbenog obrazovanja u Zagrebu. Začeti glazbenoga obrazovnog sustava, u: Stanislav Tuksar – Vjera Katalinić – Petra Babić – Sara Ries (ur.): *Glazba, umjetnosti i politika: revolucije i restauracije u Europi i Hrvatskoj 1815.-1860. Uz 200. obljetnicu rođenja Vatroslava Lisinskog i 160. obljetnicu smrti bana Josipa*

- Jelačića / Music, Arts and Politics: Revolutions and Restorations in Europe and Croatia, 1815-1860. On the Occasion of 200th Anniversary of Vatroslav Lisinski and 160th Anniversary of the Death of Ban Josip Jelačić*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2021, 679-693.
- BENIĆ ZOVKO, Marija: Music Textbooks and Manuals in Zagreb in the Last Two Decades of the 19th Century Represented by Vjenceslav Novak's Work: A Contribution to the History of Music Pedagogy, *Croatian Journal of Education*, 22 (2020) 1, 167-179.
- CUVAJ, Antun: *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. VII., Od 31. svibnja 1875. do 31. listopada 1888., Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1911.
- GOGLIA, Antun: *Hrvatski glazbeni zavod 1827. – 1927.*, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu, 1927.
- HANTZSCH, Viktor: Kehr, Karl, *Deutsche Biographie*, <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd118777009.html#adbcontent>> (pristupljeno 1. 12. 2023).
- HICKSON, William Edward: *The Singing Master, Containing Instructions for Teaching in Schools and Families*, London: Taylor & Walton, 1836.
- HORBEC, Ivana – MATASOVIĆ, Maja – ŠVOGER, Vlasta: *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj: zakonodavni okvir*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017.
- JAGIĆ, Suzana: Jer kad žene budu žene prave... – uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banske Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće, *Povijest u nastavi*, 6 (2008) 11, 77-100.
- KOBALI, Milan: *Zorna obuka*, Zagreb: Naklada Hrv. pedagoško-književnoga zbora, 1879.
- KOŠTA, Tomislav: Nastava pjevanja u osnovnoj školi na području Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća, *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 65 (2016) 3, 459-474.
- KUHAČ, Franjo Š.: *Pjevanka. Sto dječjih popievaka za jedno grlo*, Zagreb: Naklada Hrv. Pedagog.-knjiž. Sбора, 1885.
- KUHAČ, Franjo Š.: Rieč o našem zavodu, *Izvišće Narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu koncem školske godine 1876.*, Zagreb: Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1876, 3-5.
- MAJER-BOBETKO, Sanja – BLAŽEKOVIĆ, Zdravko – DOLINER, Gorana: *Hrvatska glazbena historiografija u 19. stoljeću*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2009.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: *Estetika glazbe u Hrvatskoj u 19. stoljeću*, Zagreb: JAZU, 1979.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: Glazbeni pisac Vjenceslav Novak, *Senjski zbornik*, 47 (2020), 39-64.
- MARRETTA-SCHÄR, Luise: Nägeli, Hans Georg, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, sv. 17, New York: Oxford University Press, 2001, 593.
- MODEC, Ljudevit: Metodika zorne obuke, u: KOBALI, Milan: *Zorna obuka*, Zagreb: Naklada Hrv. pedagoško-književnoga zbora, 1879, 33-43.
- MUNJIZA, Emerik: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Filozofski fakultet u Osijeku – Hrvatski pedagoško-književni zbor, ogranak Slavonski Brod, 2009.
- NOVAK, Vjenceslav: Čemu se uči teorija glasbe?, *Izvišće narodnoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu koncem srpnja godine 1891.*, Zagreb: Knjigotiskarski i litografski zavod C. Albrechta, 1891, 3-7.
- NOVAK, Vjenceslav: Moraju li sva djeca pjevati u pučkoj školi?, *Gusle*, 1 (1892) 5, 36-37.
- NOVAK, Vjenceslav: Obuka u pjevanju u pučkoj školi, *Izveštaj kr. učiteljske škole i vježbaonice u Zagrebu za školsku godinu 1889./90.*, Zagreb: Tiskarski zavod »Narodnih Novinah«, 1890, 3-14.

- NOVAK, Vjenceslav: O mutaciji grla, *Gusle*, 1 (1892) 5, 33-35.
- NOVAK, Vjenceslav: O pjevanju u pučkoj školi obzirom na dječije zdravlje, *Gusle*, 1 (1892) 1, 4-5.
- NOVAK, Vjenceslav: *Pjevačka obuka u pučkoj školi*, Zagreb: Knjižara dioničke tiskare (Knjižara Jugoslavenske akademije), 1892.
- OERTL, Ivan: *Obćenita teoretično-praktična pripravna nauka glazbe*, Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta, 1880.
- PLEŠE, Branko: Kobali, Milan, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 2009, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9565>> (pristupljeno 30. 11. 2023).
- PRANJIĆ, Marko: *Didaktika. Povijest, osnove, profiliranje, postupak*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2005.
- RAINBOW, Bernarr: Pfeiffer, (Johann) Michael Traugott, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, sv. 19, New York: Oxford University Press, 2001, 539.
- RIMAN, Marija – KINDERIĆ, Petar Antun: *Hrvatski skladatelj o. Fortunat Pintarić*, Rijeka: Tiskara Rijeka, 1998.
- SLOGAR, Janko: *Elementarna teorija glazbe i pjevanja za pripravnu školu Hrv. zemalj. glazbenog zavoda u Zagrebu i za niže razrede srednjih učilišta*, Zagreb: Zemaljska tiskara u Zagrebu, litografski odio, 1918.
- SOUTHCOTT, Jane E.: Early 19th Century Music Pedagogy – German and English Connections, *British Journal of Music Education*, 24 (2007) 3, 313-333.
- SZABO, Agneza: Razvoj osnovnog i srednjeg školstva od kraja XVIII. do početka XX. stoljeća, u: JEŽIĆ, Mislav (ur.): *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost. Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*, sv. 4, Zagreb: HAZU, Školska knjiga, 2009, 223-232.
- ŠABAN, Ladislav: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod, 1982.
- ŠICEL, Miroslav: *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga II. Realizam*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2005.
- ZANINOVIĆ, Mate: Basariček, Stjepan, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 1983, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1403>> (pristupljeno 27. 11. 2023).

Summary

THE INFLUENCE OF GENERAL PEDAGOGY ON MUSIC
EDUCATION IN ZAGREB IN THE 19TH CENTURY:
VJENCESLAV NOVAK'S *PJEVAČKA OBUKA U PUČKOJ ŠKOLI*
[SINGING TRAINING IN AN ELEMENTARY SCHOOL]

The influence of general pedagogy on music education in Zagreb was researched through the example of Vjenceslav Novak's *Pjevačka obuka u pučkoj školi* [Singing training in an elementary school]. The work was published in 1892 as a methodical manual for elementary school teachers and as a textbook for male teacher school students. It is the first work in which the methodology of teaching singing in public school is elaborated theoretically and practically. The author referred to the following European and Croatian pedagogical authorities: Johann Heinrich Pestalozzi, Johann Friedrich Herbart, Jan Ámos Komenský, Stjepan Basariček, Milan Kobali and Ljudevit Modéc. Until Novak's time, the prevailing method of teaching singing was the memorization of songs after multiple repetitions with the teacher. Novak considered it outdated and proposed an analytical-synthetic method, according to which the students analyzed songs they already knew (from personal experience) and comprehended the musical system. This means that a transformation of musical content from an idea to a concept, from an example to a rule and from experience to abstraction took place in the teaching process.

In order to make students aware of the elements of music and to encourage them to better understand the structure of a song, Novak advocated the rational teaching method – learning the tonal system and notation – but in an adapted form. His intention was not to teach children to sing by notes, but to encourage an aesthetic experience of music. The majority of Croatian music pedagogues in the romantic-idealistic spirit considered that music has the power to directly affect people and that it does not need education to mediate its beauty. Unlike them, Novak methodically created aesthetic cognition.

In his methodology, among others, he included Pestalozzi's concepts of individualizing students and simplifying teaching material (dividing it into sections), and employing Herbart's four stages in teaching organization, which were widely accepted in Croatia in Basariček's adaptation (to five stages). Applying modern pedagogical principles, he laid the foundations of modern music pedagogy.